

DOI: 10.34015/2523-4552.2025.4.15
УДК 342.9:351.74

*Сіротов О. А.,
доктор філософії, докторант
відділу аспірантури (ад'юнктури)
і докторантури Харківського
національного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-4818-385X*

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В АСПЕКТІ ОТРИМАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ УЧАСНИКА БОЙОВИХ ДІЙ

Встановлено загально-етимологічний та юридичний підхід до визначення терміну «гарантії». Проведено детальний аналіз наукової літератури та визначено основні вчені підходи щодо змісту та сутності правових гарантій. Звертається увага на існуючі класифікації юридичних гарантій. Представлено нове, авторське визначення правових гарантій забезпечення прав поліцейських в аспекті отримання правового статусу учасника бойових дій. Пропонується під правовими гарантіями забезпечення прав поліцейських в аспекті отримання правового статусу учасника бойових дій розуміти визначені Конституцією та законодавством України умови, засоби та принципи, існування яких забезпечує реалізацію та захист прав поліцейських в рамках процедури отримання статусу учасника бойових дій.

Констатовано, що ці гарантії в сучасних умовах розвитку національного законодавства включають в себе чотири ключові групи заходів, умов та принципів отримання статусу УБД. Зокрема вказується, що правові гарантії забезпечення прав поліцейських в аспекті отримання правового статусу учасника бойових дій у сучасних умовах розвитку національного законодавства включають в себе: 1) конституційні гарантії; 2) поширення на працівників НПУ положень спеціального Закону України від 22.10.1993 №3551-ХІІ; 3) процедурно-правові гарантії отримання статусу УБД уніфіковані; 4) спеціальні відомчі гарантії. Проаналізовано кожний класифікаційний різновид гарантій.

Ключові слова: учасник бойових дій, статус учасника бойових дій, порядок отримання статусу учасника бойових дій, Національна поліція України, правові гарантії, гарантії отримання УБД.

Постановка проблеми. Повномасштабний напад російської федерації на Україну у 2022 році зумовив мобілізацію всього державного ресурсу на протидію наступу. Багато органів публічної влади було залу-

чено до відсічі агресії, що в окремих випадках жодним чином не співвідносилось з їх цільовими сферами діяльності. Натомість, Національна поліція України (далі – НПУ) показала себе, як поліфункціональний ор-

ган, який не тільки протидії злочинності, але й ефективно виконує бойові завдання. Проте, даний момент зумовив додаткові ризики для життя та здоров'я поліцейських, які приймають участь у воєнних операціях, внаслідок чого потребують додаткових обсягів юридичного захисту, зокрема, за рахунок набуття статусу учасників бойових дій (далі – УБД). Останній має важливе значення у системі соціального забезпечення працівників НПУ, тому процес його отримання має бути гарантований.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гарантії трудових та соціальних прав на сьогоднішній день виступають одними з найбільш актуальних проблем, вирішенню яких присвячуються численні наукові праці. Зокрема, вони аналізувались в роботах Л.С. Головки, Е.В. Горян, Л.І. Дідківської, Л.В. Котова, О.М. Ружева та інших. Попри викладене, зміст та перелік правових гарантій досліджено науковцями далеко не в усіх сферах суспільно-правових відносин. Так, поза увагою вченої спільноти залишається проблема гарантій забезпечення прав поліцейських в аспекті отримання правового статусу учасника бойових дій.

Постановка завдання. Метою статті визначається встановлення змісту та переліку гарантій забезпечення прав поліцейських в аспекті отримання правового статусу учасника бойових дій. Реалізація поставленої мети вимагає виконання наступного кола завдань: 1) встановлення сутності правових гарантій; 2) побудови дефініції правових гарантій забезпечення прав поліцейських в аспекті отримання правового статусу учасника бойових дій;

3) проведення дослідження таких гарантій за видами.

Наукова новизна дослідження. Стаття є першою науковою роботою в якій за рахунок опрацювання законодавства України в сфері діяльності Національної поліції України, а також теоретико-наукових джерел вперше виділено зміст та перелік гарантій забезпечення прав поліцейських при отриманні правового статусу учасника бойових дій.

Виклад основного матеріалу. Починаючи дослідження з оцінки змісту правових гарантій зауважимо, що етимологічно слово «гарантія» – це порука в чомусь, забезпечення чого-небудь; умови, що забезпечують усіх чого-небудь [1, с. 29].

В юридичній літературі мають місце різні підходи до визначення сутності гарантій, наприклад: а) закріплені в юридичних нормах правові засоби, які безпосередньо спрямовані на забезпечення правомірної поведінки учасників тих чи інших суспільних відносин або нормального функціонування того чи іншого інституту; б) засоби, способи й умови забезпечення реального здійснення наданих громадянам демократичних прав і свобод; в) сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, спрямованих на забезпечення фактичної реалізації прав громадян, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного чи неналежного здійснення, захист прав від будь-яких порушень тощо [2, с. 132; 3, с. 10; 4, с. 204].

Як пише в своїй дисертації Е.В. Горян, в широкому сенсі поняттям «гарантії» охоплюється вся сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, які спрямовані, перше, на реалізацію прав та свобод

людини та громадянина, по-друге, на усунення можливих причин та перешкод їх повного, належного здійснення, і, зрештою, на захист від порушень. Хоча ці чинники є різними, але по відношенню до процесу реалізації прав та свобод людини та громадянина вони виступають в якості умов, засобів, способів та методів правильного їх здійснення. Тому під гарантіями необхідно розуміти умови та засоби, що здійснюють позитивний вплив на реалізацію прав і свобод, та також забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону і захист основних прав та свобод людини та громадянина [5].

Наступну точку зору обстоює Є.В. Білозьоров: «За змістом правові гарантії – це система правових умов, засобів і способів, які спрямовані на реалізацію прав і свобод людини та громадянина. Роль і значення правових гарантій визначається тим, що вони створюють необхідні умови для перетворення закріплених в законодавстві прав і свобод людини та громадянина з можливостей на реальність». Автор підкреслює, що метою правових гарантій є: 1) юридичне закріплення прав, свобод і обов'язків людини та громадянина; 2) створення ефективної системи охорони й захисту державою прав і свобод людини, яка могла б забезпечити реалізацію цих прав та захистити від будь-яких посягань; 3) формування у громадян правової культури; 4) здійснення державного і громадського контролю за станом забезпечення прав і свобод [6, с. 10; 7, с. 57].

Не менш розгорнутим є визначення правових гарантій запропоноване А.М. Юшко. На думку вченої, це встановлені законом засоби забезпечення, використання, дотримання,

виконання і застосування норм права. Дія правових гарантій спрямована передусім на забезпечення конституційного ладу, верховенства права, конституції і закону, утвердження правопорядку, охорону прав та свобод людини і громадянина, здійснення прямого народовладдя, державної влади і місцевого самоврядування. Правові гарантії можуть бути матеріальними (нормативні приписи, що визначають умови реалізації прав та свобод), ідеальними (презумпція невинуватості, юридичні фікції), процесуальними (інститути нагляду, касації, процедура припинення і припинення повноважень суддів), техніко-юридичними (конструкції цивільно-правових позовів, договорів) [8, с. 141].

Натомість, В.Ф. Погорілко, В.В. Головченко і М.І. Сірий уточнюють, що правові гарантії – це закріплені нормами межі прав, у тому числі шляхом конкретизації свобод та обов'язків громадянина; юридичні факти, з якими пов'язана їх реалізація; процесуальні форми здійснення прав; засоби примусу та стимулювання (заохочення) правомірної реалізації прав і свобод людини [9, с.40].

В.Й. Пашинський вважає, що юридичні (правові) гарантії – це надання державою формальної (юридичної) загальнообов'язковості тим умовам, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами і свободами. Юридичні гарантії встановлюються державою в Конституції, нормах поточного законодавства. Їх метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони і захисту конституційних прав і свобод громадян [10, с. 81].

Враховуючи викладене, правові гарантії забезпечення прав поліцейських в аспекті отримання правового статусу учасника бойових дій – це визначені Конституцією та законодавством України умови, засоби та принципи, існування яких забезпечує реалізацію та захист прав поліцейських в рамках процедури отримання статусу учасника бойових дій.

Першою гарантією можна вважати конституційне закріплення обов'язку держави захищати соціальні права правоохоронців, що у тому числі стосується питання отримання статусу УБД. Так, згідно статті 46 Конституції України від 28.06.1996 №254к/96-ВР всі громадяни України мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Водночас, згідно статті 17 захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [11].

Наступними є гарантії, які визначено Законом України «Про ста-

тус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 №3551-ХІІ та підзаконними актами в даній сфері. Відповідно до Закону учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час. До цієї групи осіб відносяться: а) особи, які у складі груп піротехнічних робіт (груп розмінування) залучалися до безпосереднього виконання завдань щодо розмінування (виявлення, знешкодження та знищення) вибухонебезпечних предметів на території України, та особи, які на мінних тральщиках брали участь у траленні бойових мін у територіальних і нейтральних водах у воєнний і повоєнний час; б) військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані, добровольці Сил територіальної оборони) Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, розвідувальних органів України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, військовослужбовці військових прокуратур, особи рядового та начальницького складу підрозділів оперативного забезпечення зон проведення антитерористичної операції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, поліцейські, особи рядового, начальницького складу, військовослужбовці Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Дер-

жавної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, особи рядового і начальницького складу Державного бюро розслідувань, особи начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, особи, які входили до складу добровольчого формування територіальної громади, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [12].

Процедурно-правові гарантії отримання УБД уточнено в постанові КМУ від 20.08.2014 №413, яка затверджує Порядок, що визначає процедуру надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпе-

ки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [13].

Окрім визначеного, ряд спеціальних гранатній окреслено Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII, яким встановлено умови участі поліцейських у заходах та операціях, що надають підстави для отримання ними статусу УБД. Згідно із Законом, НПУ – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Поліція відповідно до покладених на неї завдань: 1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; 2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; 3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміні-

стративні правопорушення; 4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; 5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події і таке інше [14].

Натомість, відповідно до статті 24 Закону у разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості. Під час дії воєнного стану поліція особливого призначення в ході відсічі збройної агресії проти України за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, може брати участь в обороні України [14].

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, правові гарантії забезпечення прав поліцейських в аспекті отримання правового статусу учасника бойових дій варто розуміти як визначені Конституцією та законодавством України умови, засоби та принципи, існування яких забезпечує реалізацію та захист прав поліцейських в рамках процедури отримання статусу учасника бойових дій.

У сучасних умовах розвитку національного законодавства право-

ві гарантії забезпечення прав поліцейських в аспекті отримання правового статусу учасника бойових дій включають в себе: 1) Конституційні гарантії забезпечення державою соціального захисту поліцейських, як представників правоохоронного сектору; 2) поширення на працівників НПУ положень Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 №3551-ХІІ де визначено зміст статусу УБД, а також юридичні засади його отримання; 3) процедурно-правові гарантії отримання статусу УБД уніфіковані Постановою КМУ «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» від 20.08.2014 №413; 4) спеціальні відомчі гарантії, які покладають на поліцію додаткові повноваження реалізація яких дає підстави для отримання поліцейськими статусу УБД.

Реалізація цих гарантій має важливе значення у системі соціального забезпечення працівників НПУ, а їх розвиток й удосконалення мають стати одним з пріоритетів соціальної політики держави у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. 700 с.
2. Юридичний словник. за ред.: Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. Київ : ГУРЕ, 1983. 375 с.
3. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 464 с.
4. Пунтус Д. А. До питання правових гарантій працівників при масовому вивільненні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. №3(90). С.203–210.
5. Горян Е. В. Органи місцевого самоврядування в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян України : дис... канд. юрид. наук. : 12.00.02. Київ. 2005. 216 с.
6. Білозьоров Є. В. Правові гарантії прав і свобод людини та громадянина у сфері діяльності міліції : автореф... дис.. канд. юрид. наук. : 12.00.01. Київ, 2008. 30 с.
7. Білозьоров Є. В. Правові гарантії прав і свобод людини та громадянина у сфері діяльності міліції : дис.. канд. юрид. наук. : 12.00.01. Київ, 2008. 192 с.
8. Юшко А. М. Переведення на іншу роботу : дис... канд. юрид. наук. : 12.00.05. Харків, 2002. 188 с.
9. Погорілко В. Ф. Права і свободи людини і громадянина в Україні. В. Ф. Погорілко, В. В. Головченко, М. І. Сірий ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К. : Ін Юре, 1997. 52 с.
10. Пашинський В. Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні : дис...канд. юрид. наук. :12.00.02. Київ, 2007. 201 с.
11. Конституція України : Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. №72/1. Ст. 2598.
12. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон від 22.10.1993 №3551-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
13. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 №413. *Офіційний вісник України*. 2014. №73. Ст.2068.
14. Про Національну поліцію: закон від 02.07.2015 №580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №40-41. Ст.379.

Siroto O. A., PhD, Doctoral Candidate at the Department of Postgraduate (Adjunct) and Doctoral Studies of Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-4818-385X

Правові гарантії забезпечення прав поліцейських в аспекті отримання правового статусу учасника бойових дій

The general etymological and legal approach to the definition of the term "guarantees" is established. A detailed analysis of the scientific literature is

conducted and the main scientific approaches to the content and essence of legal guarantees are identified. Attention is drawn to the existing classifications of legal guarantees. A new, author's definition of legal guarantees for ensuring the rights of police officers in terms of obtaining the legal status of a participant in hostilities is presented. It is proposed that legal guarantees for ensuring the rights of police officers in terms of obtaining the legal status of a participant in hostilities are understood as the conditions, means and principles defined by the Constitution and legislation of Ukraine, the existence of which ensures the implementation and protection of the rights of police officers within the framework of the procedure for obtaining the status of a participant in hostilities.

It is stated that these guarantees in the modern conditions of development of national legislation include four key groups of measures, conditions and principles for obtaining the status of a UBD. In particular, it is indicated that legal guarantees for ensuring the rights of police officers in terms of obtaining the legal status of a participant in hostilities in the modern conditions of development of national legislation include: 1) constitutional guarantees; 2) extension to employees of the National Police of the provisions of the special Law of Ukraine dated 22.10.1993 No. 3551-XII; 3) procedural and legal guarantees for obtaining the status of a UBD are unified; 4) special departmental guarantees. Each classification type of guarantees is analyzed.

Keywords: *combatant; combatant status; procedure for obtaining combatant status; National Police of Ukraine; legal guarantees; guarantees for obtaining combatant status.*